

نقش متفکران اسلامی در شکل‌گیری انسجام اسلامی

فارغ از اب و ام و اعمام باش	همچو سلمان زاده اسلام باش
گر نسب را جزء ملت کرده ای	رخنه در کار اخوت کرده ای
نیست از روم و عرب پیوند ما	نیست پسابند نسب پیوند ما
دل به محبوب حجازی بسته ایم	زین جهت با یکدیگر پیوسته ایم
عشق او سرمایه جمعیت است	همچو خون اندر عروق ملت است ^۱

چکیده

این مقاله بر آن است نقش بعضی از متفکران و اندیشمندان پیشگام در دستیابی به انسجام اسلامی را بیان کند. بی‌تردید متفکران شیعه و سنی همواره مشعلدار اتحاد و انسجام اسلامی بوده‌اند؛ در این میان نقش امام خمینی و مقام معظم رهبری در نزع خود ستودنی است. آشنایی با این مشعلداران عزم ما را در تأسی به راه آنها دو چندان خواهد نمود.

کلید واژه‌ها: سید شرف الدین، سید جمال، امام خمینی، مقام معظم رهبری.

هدف از انسجام اسلامی

هدف از انسجام اسلامی و وحدت اسلامی و طرح آن توسط بزرگان و متفکرانی همچون مرحوم آیت الله بروجردی و امام خمینی (ره) قرار دادن مسلمانان در صفی واحد در برابر دشمنان قسم خورده می‌باشد. این عالمان فرهیخته نیک می‌دانستند شعار بیگانگان مبنی بر

فَرَق و تَسُد (تفرقه بینداز و حکومت کن) بالای خانمان سوزی است که نابودی امت اسلامی را در بر دارد. به همین جهت با شعار وحدت اسلامی کوشیدند در برابر توطئه‌های بیگانگان بایستند. وحدت اسلامی با تکیه بر طرح مشترکات دینی و پرهیز از تعصبات و طرح مسائل اختلافی نگاه دیگری است که مجد و عظمت جهان اسلام را در برابر دشمنان اسلام به رخ می‌کشاند. جهان اسلامی که به مثابه یک مجموعه واحد برخوردار از قدمت تاریخی، فرهنگی و سیاسی مشترک بوده و با تکیه بر آن می‌تواند به دور از هر گونه وابستگی هویت واقعی خود را به دست آورد. این مقصود در صورتی حاصل می‌شود که صف امت اسلامی یکی باشد. این است معنای واقعی وحدت و هدف واقعی انسجام اسلامی. ولی متأسفانه دشمن می‌کوشد در این اهداف الهی خدشه وارد کرده و با طرح وحدت مذهبی و حذف مذاهب دیگر وحدت اسلامی را زیر سوال ببرد. شهید مطهری برای رفع این ابهام می‌فرماید:

مقصود از وحدت اسلامی چیست؟ آیا مقصود این است از میان مذاهب اسلامی یکی انتخاب شود و سایر مذاهب کنار گذاشته شود؟ یا مقصود این است که مشترکات همه مذاهب گرفته شود و متفرقات همه آنها کنار گذاشته شود و مذهب جدیدی بدین نحو اختراع شود که عین هیچ یک از مذاهب موجود نباشد؟ یا این که وحدت اسلامی به هیچ وجه ربطی به وحدت مذاهب ندارد و مقصود از اتحاد مسلمین اتحاد پیروان مذاهب مختلف در عین اختلافات مذهبی در برابر بیگانگان است؟ مخالفین اتحاد مسلمین برای اینکه از وحدت اسلامی مفهومی غیر منطقی و غیر عملی بسازند آن را به نام وحدت مذهبی توجیه می‌کنند تا در قدم اول با شکست مواجه گردد. بدیهی است که منظور علمای روشنفکر اسلامی از وحدت اسلامی حصر مذاهب به یک مذهب و یا اخذ مشترکات مذاهب و طرد متفرقات آنها که نه معقول و منطقی است و نه مطلوب و عملی نمی‌باشد. بلکه منظور این دانشمندان متشکل شدن مسلمین است در یک صف در برابر دشمنان مشترکشان^۲

متفکران اسلامی، پیشگامان انسجام اسلامی

در مسیر هدایت ملت‌ها و امت‌ها به سمت و سوی وحدت، بر اساس اصول صادره از برنامه آسمانی قرآنی، باید نقش متفکران و اندیشمندان روحانی را بی نظیر یا کم نظیر تلقی

نمود. این وارثان نبوی در راه تحقق بخشی وحدت بین صفوف مسلمین از هیچ کوششی دریغ نورزیدند. روشنگری این قشر فهیم و متفکر توانست خط بطلان بر بسیاری از توطئه‌های بیگانگان بکشد و مانع پیدا شدن اهداف شوم آنان گردد. امروز هم این وظیفه خطیر، همچون گذشته بر دوش اندیشمندان و متفکران معاصر است که همچون گذشته وحدت بخش صفوف مسلمین شوند. برای اثبات این پیشگامی تبیین نقش بعضی از متفکران در دستیابی به انسجام اسلامی مفید خواهد بود. در این راستا نقش برجسته و بی‌بدیل امام خمینی (ره) و خلف صالح او مقام معظم رهبری (مدظله العالی) ستودنی است که در قسمت آخر مقاله بدان پرداخته شده است.

۱. سید جمال الدین اسد آبادی

از چهره‌های شاخص و اندیشمند در میان متفکران اسلامی که ندای وحدت سر داد مرحوم سید جمال الدین اسد آبادی (۱۲۵۴ق) است ایشان معتقد بود عظمت و پیشرفت مسلمانان بر اثر وحدت و اتحاد بوده و شکست و عقب ماندگی آنان نتیجه تفرقه و تشتت آنان. لذا می‌نویسد:

اعتماد و همبستگی جهت تقویت ولایت اسلامی از قوی‌ترین ارکان دیانت محمدی (ص) و عقیده به آن از ابتدایی‌ترین عقاید در نزد مسلمانان است. آیا کسی نمی‌تواند برادر خود را طوری ببیند که در این حکم خداوندی (انما المومنون اخوه)^۳ آمده و به واسطه اتحاد، سدی را درست کنند ناخودآزاد از سیل‌هایی که آنان را از هر طرفی فراگرفته به کنار نگه دارند؟^۴ وی معتقد بود که عامل ایجاد وحدت اسلامی، علمای دینی می‌باشند. از این رو می‌نویسد:

اولین ندایی که به وحدت بر می‌گردد و خواب‌برده را بیدار می‌کند، از مردم بلند مرتبه صادر می‌گردد و در این شکی نداریم که علمای عامل، ید طولائی در این عمل شریف دارند.^۵

سید جمال، مهم‌ترین عامل هلاکت و از بین رفتن مسلمانان را تفرقه می‌دانست: خداوند هیچ قبیله‌ای را هلاک نساخته مگر پس از این که به تفرقه گرفتار شدند... وقتی این احساس (اتحاد) در شعور افراد ملت به مرحله‌ای که بیان کردیم برسد در میان عوام و خواص همت‌ها بالا می‌گیرد و عزم و اقدامی به وجود می‌آید و همه را در جست و جوی پیروزی به راه می‌برد و می‌کشاند و در نتیجه اراده‌ها به هم می‌پیوندند...^۶

مرحوم سید «قوم گرایی» را آفت بزرگ اتحاد و وحدت مسلمین می‌دانست. به همین جهت تعصبات به جای مسلمانان را در برابر دشمنان خارجی می‌ستود، اما فرقه‌گرایی‌های تفرقه‌آمیز آنها را عامل از هم گسیختگی، ضعف و شکست ایشان بر می‌شمرد. از این رو پیروان مذاهب اسلامی را به سعه صدر و تحمل یکدیگر فرا می‌خواند و گاه که فریادهایش را کم اثر می‌دید سوگمنده می‌گفت: «انگار مسلمانان با هم متحد شده‌اند که متحد نشوند! با آن که اگر دست اتحاد به هم دهند و نیروهای خویش را در یک خشم مقدس علیه بیگانه بسیج کنند، بزرگ‌ترین قدرت‌ها را از مقاومت باز می‌دارند. اگر استعمار بریتانیا یک پیل بزرگ و مسلمانان هر کدام یک پشه باشند و این میلیون‌ها پشه در گوش این پیل فریاد کنند، دست کم گوش او را کر خواهند کرد»^۷.

۲. سید شرف الدین

در میان متفکران شیعی، علامه سید عبدالحسین شرف الدین موسوی عاملی (۱۲۹۰-۱۳۷۷ ه.ق) از ویژگی‌های خاصی برخوردار می‌باشد. این عالم بزرگوار با رویکردی جدید و به دور از هرگونه تعصب توانست تعاملی سازنده در بین نحله‌ها و گروه‌های مسلمانان ایجاد نماید. اکثر نوشته‌های مرحوم شرف الدین در جهت تقارب، تفاهم ذهن‌ها و اندیشه‌ها در عالم اسلامی بوده است. این تلاش شرف الدین که بخش عظیمی از عمر خود را بر سر آن گذاشت، تلاشی بس ارزنده، مهم و تأثیرگذار بوده است.

او از همان اوان جوانی به این فکر بود که میان مسلمانان باید اتحاد و انسجام وجود داشته باشد. لذا در اواخر سال ۱۳۲۹ ه.ق در سن ۳۹ سالگی به مصر رفته و در ملاقات خود با یکی از اعلام و بزرگان اهل سنت، یعنی شیخ سلیم بشری رئیس دانشگاه الازهر مصر توانست شکوه آغاز حرکت الهی خود را در یابد. رئیس وقت دانشگاه الازهر مصر از بلند نظری سید شرف الدین و از اطلاعات و سיעش نسبت به کتب حدیث و تفسیر و تاریخ در شگفت ماند و احساس کرد که خود در باره عقاید شیعه فاقد آگاهی کافی است. از این نظر از وی درخواست می‌کند که مسائل مورد اختلاف را از طریق نامه نگاری بر یکدیگر عرضه کنند. این نوع مناظرات قلمی که حدود ۶ ماه طول کشید و در ۱۱۲ نامه به پایان رسید، توسط علامه شرف الدین در کتاب «المراجعات» جمع گردید که دهها بار در کشورهای عربی و

غیر عربی منتشر گردیده و هنوز از موقعیت برجسته‌ای در بین مسلمانان بالاخص اصحاب فکر و قلم برخوردار است.

حاصل این گفتگوهای علمی بدانجا رسید که این دو عالم شیعه و سنی اتفاق نظر پیدا کنند بر اینکه دو طائفه شیعه و سنی مسلمانند و بدون تردید به دین اسلام معتقدند. لذا شرف الدین با توجه به دور اندیشی اش، در جمع عظیم مردم مصر اعلام کرد که شیعه و سنی را از روز نخست، سیاست و (مطامع سیاسی) از هم دور کرد و اکنون باید سیاست و (مصالح مسلمین) آنان را کنار هم گرد آورد^۸

مرحوم شرف الدین همان گونه که مسلمانان را بر وحدت و دوری از اختلاف‌ها تشویق می‌کرد، خود نیز به آن عمل می‌کرد و در موقعیت‌های گوناگونی که در زندگی برایش به وجود آمد هیچ‌گاه آن اهداف عالی را فراموش نکرد. به همین جهت در زمانی که در لبنان بود در روز ۱۲ ربیع الاول در جشن پیامبر اکرم (ص) در شهر صور و جنوب لبنان که توسط مسلمانان سنی انجام می‌گرفت شرکت می‌کرد و بعد از اتمام جشن به مساجد مسلمانان سنی می‌رفت و میلاد پیامبر را به آنان تبریک می‌گفت و با این حرکت نقشه شوم دشمنان را از بین می‌برد. فرانسوی‌ها در آن زمان به مرحوم شرف الدین پیشنهاد دادند که مانند اهل سنت که در لبنان دفتر دارند و از آنجا فتواها و دستورهای را صادر می‌کنند ایشان هم دفتری بگشاید و شخص ایشان رئیس آنجا باشد و برای شیعیان فتوا و دستورات دینی صادر کند.

سید شرف الدین این پیشنهاد را رد کرد و فرمود این جا برای همه مسلمانان تنها یک دفتر وجود دارد و فلاتی (از علمای اهل تسنن) رئیس آن می‌باشد^۹. این حرکت سید، خط بطلانی بر نقشه‌های شوم بیگانگان کشید و باعث شد انسجام اسلامی در بین فرق مسلمان از بین نرود. اقدام مرحوم شرف الدین باعث شد تا بیگانگان از راه قلم و تالیف و نشر اکاذیب، حرکت الهی سید شرف الدین را زیر سوال ببرند و آثار ایشان را محو کنند. لذا عده‌ای مامور شدند تا در توهین به شیعه و مقدسات شیعه و حتی تکفیر آنها در مراکز گوناگون کتاب‌ها و مقالات زیادی را به رشته تحریر در آورند ولی هوشیاری مردم باعث شد تا حدود زیادی نقشه‌های آنان به ثمر نرسد.

انسجام اسلامی، دغدغه شرف الدین در جوانی

نکته‌ای که باید در آن درنگ کرد، دل مشغولی مرحوم شرف الدین برای دسترسی به انسجام اسلامی در عنوان جوانی است. به تعبیر خود ایشان از آغاز جوانی مانند آذرخش که در دل ابرها می‌درخشد در جان ایشان مساله انسجام اسلامی مطرح بوده. ایشان در ابتدای کتاب «المراجعات» می‌گوید:

اذکانت تلتع فی صدري منذ شرح الشباب، التماع البرق فی طیبات السحاب و تغلی فی
دمی غلیبات الغیره تتطوع الی سبیل سوی یوقف المسلمین علی حد، یقطع دابر الشغب بینهم
و یکشف هذه الغشاوه عن ابصارهم لینظروا الی الحیاه من ناحیتها الجدیة راجعین الی
الاصل الدینی المفروض علیهم ثم یرسروا معتصمین بحبل الله...^{۱۰}

... زیرا که فکر تفاهم و اتحاد از آغاز جوانی مانند آذرخش که در دل توده‌های متراکم ابر
می‌درخشد در سینه من می‌درخشید و همچون غیرت که در خون انسان می‌جوشد در خون
من می‌جوشید و همواره در پی پیدا کردن راهی هموار بودم تا مسلمانان را به مرز تفاهم
برساند و ریشه خصومت را از میان آنان برکند و این پرده را از جلو چشمان ایشان بردارد تا
به زندگی به صورتی جدی نگاه کنند و همه به اصل واجب اسلامی پایبند گردند. آنگاه همه
با هم به ریسمان خدای چنگ در زنند.

۳. آیت الله بروجردی

در سال‌های بعد از جنگ جهانی دوم و بعد از اشغال فلسطین توسط انگلیس و
صهیونیست‌ها و به جهت خطر تسلط اسرائیل بر کشورهای اسلامی، اندیشه وحدت بین
مذاهب به عنوان چاره کار، یکی از دغدغه‌های علمای اسلام همچون مرحوم آیت الله
بروجردی گردید. لذا وقتی که دانشگاه جامع الازهر مصر ندای وحدت سر داد، از سوی
علمای بزرگ جهان اسلام همچون آیت الله بروجردی مورد تایید و حمایت قرار گرفت.
این حرکت جرقه امیدی در دل دینداران متعهد در جهان اسلام ایجاد نمود که شعله‌های
مقدس آن تا ابد فروزان‌تر و درخشان‌تر خواهد بود. آن بزرگوار با روشن بینی و درک
صحیح از شرایط اجتماعی و جهانی مسلمانان، اساسی را بنا نهاد که قدرت حراست از کیان

اسلام را در برابر حرکات سوء دشمنان دو چندان نمود. مرحوم استاد مطهری درباره توجه ایشان می‌فرماید:

یکی از مزایای معظم له توجه و علاقه فراوانی بود که به مساله وحدت و حسن تفاهم و تقریب مذاهب اسلامی می‌داشت. این مرد چون به تاریخ اسلام آشنا بود می‌دانست که سیاست حکام گذشته در تفرقه و دامن زدن آتش اختلاف چه اندازه تاثیر داشته است، و هم توجه داشت که در عصر حاضر نیز سیاست‌های استعماری از این تفرقه حداکثر استفاده را می‌کنند و بلکه آن را دامن می‌زنند و هم توجه داشت که دوری شیعه از سایر فرق سبب شده که آنها شیعه را نشناسند و درباره آنها تصوّراتی دور از حقیقت بنمایند به همین جهت بسیار علاقمند بود که حسن تفاهمی بین شیعه و سنی برقرار شود. معظم له را نباید گفت نسبت به این موضوع علاقمند بود بلکه باید گفت عاشق و دلباخته این موضوع بود و مرغ دلش برای این موضوع پر می‌زد.^{۱۱}

سرانجام تلاش‌ها و کوشش‌های آیت الله بروجردی در نزد یک گردندان مذاهب و معرفی مکتب اهل بیت به نتیجه رسید و در اثر این فعالیت‌ها و اقدامات بود که شیخ شلتوت رئیس الازهر و مفتی اعظم مصر در ۱۷/۷/۱۳۳۷ تشیع را به رسمیت شناخت.

۴. شیخ محمود شلتوت

شیخ محمود شلتوت در ۲۳ آوریل ۱۸۹۳ متولد گردید و از سال ۱۹۰۶ در دانشگاه مذهبی اسکندریه به تحصیل علم پرداخت و در سال ۱۹۱۹ برای تدریس در دانشگاه اسکندریه تعیین گردید. در سال ۱۹۳۷ عضو جمعیت علمای اعلام گردید و سرانجام در ۲۲ اکتبر ۱۹۵۸ به ریاست دانشگاه الازهر انتخاب شد. شیخ شلتوت بیشتر عمر خود را با سایر علمای مذاهب اسلامی در راه وحدت و همبستگی صرف کرد و در این رابطه می‌نویسد: آرزو داشتم، می‌توانستم از اجتماعاتی که در دارالتقریب برپا می‌شود تعریف کنم که در آن مصری در کنار ایرانی، لبنانی، عراقی و پاکستانی و غیره قرار می‌گیرد و حنفی، مالکی، شافعی و حنبلی با امامی و زیدی دور یک میز می‌نشینند و با ندایی توأم با دانش و ادب، پاکی و فهم، برادری و مودت همکاری و محبت یکدیگر را می‌خوانند.^{۱۲}

از اقدامات مهم او در الازهر وارد کردن فقه شیعه در جنب دروس فقه مذاهب چهارگانه تسنن و صدور فتوای تاریخی مبنی بر جواز پیروی از مذهب شیعه امامی است. شیخ محمود شلتوت در مقدمه تاریخی خود بر تقریب می‌نویسد:

به هنگام ریاست دانشگاه الازهر فرصتی فراهم گشت تا فتوایی را بر جواز پیروی از مذهب ریشه‌دار و اصیل اسلامی که شیعه دوازده امامی هم جزء آنهاست صادر نمایم. و این همان فتوایی است که در دارالتقریب به امضای ما رسید و همان فتوایی که آوازه بلند آن در کشورهای اسلامی طنین افکند و چشمان افراد پاک و با ایمانی که هدفی جز حق و تقریب و مصلحت ملت نداشتند روشن گشت^{۱۳}.

۵. امام خمینی (ره)

یکی از مهم‌ترین اندیشه‌های بلند امام خمینی (ره) اقتدار و شرکت مسلمانان در اقصی نقاط عالم بود. ایشان معتقد بود که اگر این شرکت تحقق پیدا کند، دیگر بیگانگان نمی‌توانند بر ما نفوذ پیدا کنند. به همین جهت می‌کوشید این اندیشه الهی خود را کاربردی کرده و در دستور کار اندیشمندان مسلمان قرار دهد. امام نیک می‌دانستند که از قدیمی و موثرترین شیوه‌های مقابله برای از بین بردن اقتدار مسلمانان ایجاد تفرقه در بین اقشار گوناگون آن ملت می‌باشد. ایشان در این رابطه می‌فرماید:

امروز وضع سیاسی دنیا طوری است که تمام کشورهای عالم در تحت نظر سیاسی ابرقدرتها هستند همه جا ناظر هستند و برای شکست همه طوایف و قشرهای دیگر طرح دارند و مهم‌ترین طرح آن است که بین برادرها اختلاف ایجاد کنند طرحهای اساسی و سیاسی آنها این است که با اسماء مختلف و با صورت‌های متعدد بین برادرها و بین دوست‌ها اختلاف بیندازند^{۱۴}.
ایشان هشدار می‌دادند که همگان توجه به عواقب ایجاد اختلاف و تفرقه توجه داشته باشند و می‌فرمود:

این اختلاف شما که الان هست و هر روز هم دارد ریشه دارتر می‌شود، می‌دانید چه ضرری به اسلام می‌زنید و چه ضرری به کشور خودتان می‌زنید و چه خدمتی به امریکا می‌کنید؟ شما با هم یک کلمه بشوید!^{۱۵}

امام خمینی (ره) گستره دعوت را بسیار وسیع می‌دانستند و معتقد بودند که وحدت از اتحاد مستضعفان عالم گرفته، در برابر مستکبران آغاز و در مراتب بعدی وحدت پیروان ادیان الهی، وحدت مسلمین، وحدت ملت، هر یک از این موارد، از مصادیق وحدت می‌باشد.

آنچه که باید در این مختصر اعتراف نمود آن است که بنیانگذار نهضت جمهوری اسلامی از قدرت اعجاز‌کیمیایی انسجام پرده برداشت و حضور و تداوم آن را رمز پیروزی و موفقیت مسلمانان دانست به همین جهت امام را باید یکی از پیشگامان انسجام اسلامی دانست.

۱-۵. راهبرد انسجام اسلامی از دیدگاه امام خمینی (ره)

سطح اول راهبرد انسجام اسلامی

ایجاد چارچوب فکری و فرهنگی

وجود چارچوب فکری و فرهنگی برای سازماندهی جریان فراگیر رشد و تحول فرهنگی و وجود روابط مستحکم ذهنی و معنوی میان سایر اعضای جامعه دینی و هدایت آن به سوی هدف مشخص و واحد امری بسیار ضروری است. حرکت به سمت انسجام اسلامی بدون پشتوانه علمی و نظام فکری یکپارچه و خلأ که ارزش‌ها، باورها و هنجارهای یکسانی را تولید کند امکان ندارد. این نظام اعتقادی و فکری باید برخوردار از یک مبانی دینی باشد. امام خمینی (ره) به عنوان یکی از نخبگان برجسته جهان اسلام با درک این مهم به دنبال یافتن آلترناتیو مناسب دینی بود که بتواند از رهگذر آن خلاء فکری موجود در جوامع اسلامی را جبران نماید. ایشان در نجف اشرف نخستین شالوده یک نظام فکری - سیاسی را پایه‌گذاری و ایده حکومت اسلامی را بر مبنای فقه سیاسی در حوزه علمیه مطرح نمود. نظام مورد نظر امام خمینی (ره) بر سه پایه اساس ۱. اسلام ۲. استقلال ۳. آزادی بنا نهاده شده بود. سه مفهوم فوق از عناصر موثر نسخه درمان دردهای مزمن و نابسامانی‌های جهان اسلام چه در گذشته و چه حال به شمار می‌آیند.

باز تولید و فراوری این مفاهیم، امکان بازسازی هویت غبار گرفته و تخریب شده تمامی ملل اسلامی را فراهم می‌کند و دریچه‌ای برای انسجام اسلامی و روابط دوستانه میان کشورهای مسلمان خواهد گشود.

به باور امام خمینی (ره) علت چالش‌ها و ریشه آشفتگی‌ها در جهان اسلام، دوری دولت‌ها و ملت‌های اسلامی از آموزه‌های اسلام و واقع شدن مسلمانان در زیر یوغ سلطه قدرت‌های استکباری همچون آمریکا و نیز استبداد رژیم‌های وابسته داخلی است.

اسلام در نظام فکری و اندیشه امام خمینی (ره) فضای بسیار پویا، گسترده و فعال دارد. اسلامی که دین و سیاست را مکمل یکدیگر می‌داند. امام که احیاگر اسلام ناب محمدی

است باراهکار فکری خود زمینه تحرک جهان اسلام را به سمت ترقی و پیشرفت به وجود آورد. به اعتقاد امام اسلام ناب محمدی (ص) قادر است حجاب‌ها و مرزهای اقلیمی، علایق ملی، منافع فردی و وابستگی‌های فکری و فرهنگی را به کنار بکشد و بدون تعلق به فرهنگ، نژاد و زبان ویژه، امت اسلامی را در کانون واحدی گرد هم آورد. در نظرگاه امام، اسلام ناب محمدی (ص) که توانایی راهبری فکری دنیای اسلام و بسیج توده‌ها را دارد از ویژگی‌هایی همچون ویژگی‌های ذیل برخوردار می‌باشد:

- ۱- مبارزه با استکبار و استعمار جهانی در همه ابعاد اقتصادی سیاسی فرهنگی و ...
 - ۲- دفاع از کرامت و منزلت انسانی و آزادی‌های فردی در راستای اصول و ارزش‌های دینی.
 - ۳- ایجاد کننده همگرایی و انسجام میان همه مسلمانان در چارچوب تئوری امت واحده.
 - ۴- ارزش نهادن به کار و عنصر تلاش در راستای تامین رفاه عمومی و محرومیت زدایی.
 - ۵- پرهیز از تعلقات و سلايق شخصی و نگاه کردن به همه انسان‌ها به صورت یکسان.
 - ۶- توجه به ابعاد سیاسی و حکومتی و قائل بودن این مسأله که اساسی‌ترین رسالت اسلام بنای حاکمیت دینی در همه ابعاد زندگی است.
- و

سطح دوم راهبرد انسجام اسلامی

پایدار سازی و تعمیق نظام فکری دینی

پایدار سازی و تامین نظام فکری و طراحی باورها و قواعد فراملی از مهمترین راهبردهای امام در شکل‌گیری انسجام اسلامی بود. ما زمانی می‌توانیم به انسجام اسلامی دست یابیم که بتوانیم این اندیشه اسلام ناب محمدی را به شکلی صحیح و فراگیر در جوامع اسلامی تعمیق ببخشیم. نظام فکری - فرهنگی اسلام بعد از یافتن جایگاه مناسب در میان توده‌ها و در عرصه افکار عمومی آنها اعم از لایه‌های نخبگان، رسانه‌ها و مراکز تولید تفکر، می‌تواند منجر به تولید باورها و ارزش‌های مشترک و فراوری آنها در قالب همگرایی و انسجام گردد. البته این مسأله نیازمند تحقق سه پیش‌زمینه است:

- ۱- جهت‌گیری واحد فکری و ذهنی در میان عموم جوامع اسلامی (پذیرش اسلام ناب محمدی (ص) به دور از گرایش شخصی و گروهی، خرافات و زائیده‌های روشنفکری و تحجر).

۲- شکل‌گیری روابط اجتماعی مستحکم (رفع فتنه‌ها و تفرقه‌ها).

۳- تعریف روشن از منافع اسلامی فراگیر و همگانی و مرزبندی آن (تاکید بر نقاط وحدت و یکپارچگی) برای رسیدن به این مهم نیازمند تکاپو و فعالیت در دو کانون ذیل می‌باشیم:
اول- گسترش فعالیت و همگرایی عالمان و روشنفکران دینی در میدان عملی
دوم- گسترش و پایدار سازی کانون‌های تبلیغاتی و رسانه‌ای جهان اسلام در راستای تعریفی واحد از جهان اسلام.

همانطور که اشاره شد فرایند گسترش و بستر سازی برای نظام فکری و فرهنگی به عنوان پیش نیاز انسجام اسلامی مستلزم حضور فعال نخبگان دینی و علمی در حوزه کارکرد فکری و تبلیغاتی است. با توجه به همین جایگاه است که امام (ره) نخبگان و متفکران را متوجه مسئولیت‌های اجتماعی و تاریخی نموده و آنان را به ایجاد نهضت فرهنگی دعوت می‌کرد و می‌فرمود: امروز حوزه قم، حوزه مشهد، و حوزه‌های دیگر موظف‌اند که اسلام را ارائه بدهند و این مکتب را عرضه کنند. مردم اسلام را نمی‌شناسند شما باید خودتان را، اسلامتان را، نمونه‌های رهبری و حکومت اسلامی را به مردم دنیا معرفی کنید.^{۱۶}

- نقش ملت‌ها و اراده آنان در راهبرد انسجام اسلامی:

امام خمینی (ره) وقتی سران بعضی از دولت‌های اسلامی را در اتخاذ استراتژی وحدت طلبانه و دیپلماسی انسجام اسلامی، ناکارآمد یافتند، شیوه دعوت به انسجام را از طریق امت‌ها و ملت‌ها دنبال کردند و به جای سران دولت‌ها، ملت‌ها را مورد خطاب خود قرار دادند. در این راستا امام می‌فرمودند ملت‌ها خودشان باید در فکر اسلام باشند، ما از سران اکثر قریب به اتفاق مسلمین مأیوسیم لکن ملت‌ها خودشان باید به فکر باشند و از آنها مأیوس نیستیم.^{۱۷}

امام خمینی (ره) از آغاز مبارزات علیه بیگانگان همواره بر عنصر مردم و نیروهای مردمی به عنوان عامل اساسی پیشبرد جریان‌های سیاسی جهان اسلام تاکید داشته و عموماً خطاب‌های ایشان متوجه ملت‌ها بود.

۶. مقام معظم رهبری (مد ظله العالی)

مقام معظم رهبری حضرت آیت الله خامنه‌ای نیز تداوم بخش اندیشه‌های بلند امام در خصوص حفظ وحدت و جایگاه حساس آن در استمرار پیروزی و اقتدار مسلمانان هستند. ایشان معتقدند در این شرایط حساس عاقلانه‌ترین راه این است که همه به فکر هم بیفتند و دست‌ها را در دست هم بگذارند. معظم له بر جدیت این امر مهم اصرار ورزیده و می‌فرمایند:

مسئله اتحاد مسلمین یک امر جدی است. با این مساله باید این طور برخورد شود. هر روزی که این مساله دیر شود دنیای اسلام یک روز خسارت کرده و نباید بگذارید دیر شود.^{۱۸}

ایشان اتحاد را حرکت همسوی مسلمانان در مسائل مربوط دانسته، می‌فرمودند:

معنای اتحاد بین ملت‌های اسلامی این است که در مسائل مربوط به جهان اسلام همسو حرکت کنند و به یکدیگر کمک کنند و در داخل این ملت‌ها سرمایه‌های خودشان را علیه یکدیگر به کار نبرند.^{۱۹}

ایشان معتقدند یکی از علت‌های عدم پیشرفت‌های مسلمانان در عالم، علیرغم داشتن امکانات بسیار، اختلاف و تفرقه بین آنهاست.

خوب یک جمعیتی بالغ بر یک میلیارد در نقاط عالم زندگی می‌کنند و نقطه‌ای که تراکم جمعیت مسلمین هست یعنی همین منطقه بین شرق و غرب، وسط دنیا و نقطه حساس عالم از لحاظ استراتژیکی و سوق الجیشی، از لحاظ موقعیت جغرافیایی، از لحاظ وضعیت اقلیمی و آب و هوا دست مسلمانان است... عمیق‌ترین فرهنگ‌ها مربوط به همین جایی است که مسلمانان زندگی می‌کنند... ما حرفمان این است که‌ای مسلمانان عالم در هر جای دنیا که هستید اگر شما با هم دشمنی نکنید، علیه هم مبارزه و جنگ نکنید، دشمنانتان را بشناسید، دوستانتان را بشناسید، وضع زندگی شما با این که امروز هست تفاوت خواهد کرد. امروز دچار تشنگی شده‌اید، دچار ضعفید، دچار عقب ماندگی هستید... اگر شما با هم دعوا نکنید این نیرو و قدرت عظیمی است که از آن می‌شود برای بهتر کردن دین و دنیا استفاده کرد. این حرف ماست.^{۲۰}

۱- ۶. اتحاد اسلامی و انسجام اسلامی، رمز پیروزی

بر همین مبنا بود که رهبر معظم انقلاب اسلامی در پیام نوروزی خود (سال ۸۶) بر این نکته اساسی تاکید کردند و فرمودند که همه سال‌های ما در واقع سال پیامبر اعظم (ص) است و می‌تواند از خصوصیات زندگی آن بزرگوار و حالات و آموزه‌های ایشان درس عبرت بگیریم. درس رحمت و کرامت، جهاد و عزت، درس مقاومت و سرانجام درس وحدتی را که ایشان به ما داد باید در برنامه زندگی خود قرار دهیم و بدان عمل کنیم. سپس به جهت حساسیت زمانی و نقشه‌های شوم دشمنان فرمودند:

به نظر من امسال (سال ۸۶) سال اتحاد ملی و انسجام اسلامی است. یعنی در درون ملت ما اتحاد کلمه همه آحاد ملت و قومیت‌های گوناگون و مذاهب گوناگون و اصناف گوناگون و در سطح بین‌المللی انسجام میان همه مسلمانان و روابط برادرانه میان آحاد امت اسلامی از مذاهب گوناگون و وحدت کلمه آنها.

باید اعتراف نمود راز پیروزی ملت قهرمان ایران وحدت بین همه اقشار ملت بود. امروز هم باید این اتحاد ملی بیش از پیش جلوه کند. از طرفی دیگر انسجام اسلامی بین ملت‌ها و برادران اسلامی، صف نیروهای خودی و مسلمانان را در برابر کفار و مشرکان واحد می‌کند و بسان گذشته کیان اسلام، نظام اسلامی و دستاوردهای آن را از هر گزندی مصون می‌دارد. امید آنکه امت بزرگ اسلامی با تاسی به سیره نبوی و تبعیت از فرامین مقام معظم رهبری بتواند نقشه‌های شوم دشمنان اسلام را نقش بر آب کند.

پی‌نوشتها:

۱. اقبال لاهوری
۲. مشعل اتحاد، محمد رضا حکیمی، نشر موسسه انجام کتاب، ص ۵۵.
۳. حجرات، آیه ۹.
۴. گزیده عروه الوثقی، سید جمال الدین حسینی، نشر مولا، ص ۹۴.
۵. همان، ص ۹۶.
۶. همان، ص ۹۹-۱۰۲.
۷. ر.ک: سید جمال بنیانگذار نهضت احیاء تفکر دین، محمد جواد صاحبی، نشر فکر روز، ص ۱۵۱.
۸. شرف الدین، محمد رضا حکیمی، نشر دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ص ۱۷۵.
۹. پگاه حوزه، ش ۲۰۳، ص ۱۰.
۱۰. شرف الدین، ص ۱۷۴.

۱۱. مجموعه آثار استاد شهید مطهری، نشر صدرا، ج ۲۰، ص ۱۵۴.
۱۲. کتاب وحدت، نشر وزارت ارشاد اسلامی، آذر ۶۲، ص ۳۷۹.
۱۳. همان.
۱۴. صحیفه امام، ج ۱۳، ص ۱۳۰.
۱۵. همان، ج ۵، ص ۲۸۷.
۱۶. در جستجوی راه از کلام امام، دفتر ۱۵، ص ۱۷۹.
۱۷. کیهان، مقاله راهبرد اتحاد ملی (مورخ ۱۷ / ۳ / ۸۶).
۱۸. ۷۴ / ۵ / ۲۴.
۱۹. همان.
۲۰. مجموعه سخنرانیهای سومین کنفرانس وحدت اسلامی، ص ۱۳.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی